

«traïdor» i «ruïna» per qüestions mètriques. A més, manté el substantiu «chor» amb grafia etimològica perquè, en alguns poemes, «podria induir a confusió amb la víscera» (p. 35). I, per extensió, edita, sense gaire fonament, «choral» i «choreu» (equivalent a «troqueu»). Quant als noms propis, el topònim «Pareis» es grafia «Parells» perquè així ho escriu Costa en el seu dietari i en una versió publicada del poema, en contra del que és habitual i avalat, a més, per l'*Onomasticon Cataloniae*. Aquest zel en la correcció fa que també es catalanitzin altres topònims com, per exemple, «Pollentia» que passa a ser «Pol·lèntia». Pel que fa al lèxic, Sampol esmena els castellanismes «reinar», «casi» o «cisne» per les pertinents formes catalanes perquè Costa les va emprar en altres poemes; la premissa, però, fa que no s'alterin altres mots com «ciprés». Tot i aquests retrets, no podem deixar de remarcar la importància d'un volum que posa novament a l'abast dels lectors el conjunt de la poesia de Costa, mentre esperem el punt i final de les *Obres literàries*. I per acabar, plantejem una proposta que és, alhora, un prec: quan trigarà a publicar-se una edició —crítica i fiable— de l'obra poètica de Joan Alcover i del seu llibre magne, *Cap al tard*?

Josep CAMPS i ARBÓS
(IES La Serra, Mollerussa)

Edició rigorosa de La punyalada de Marià Vayreda

És important que s'hagi publicat una edició fiable de *La punyalada* de Marià Vayreda.¹ Important i meritori. Totes les edicions que s'havien fet fins ara reproduïen la de Francesc Matheu (Il·lustració Catalana, 1904) que, tot i seguir substancialment els textos més fiables que es conservaven de Vayreda, hi introdueix criteris lingüístics propis que alteren els originals sense que l'autor, que havia mort a Olot el 1903, pogués sancionar-ho.

De fet, la història del text és intricada i comptem amb els testimonis textuais d'aquest llarg procés: un esbós inicial de la novel·la² —un manuscrit de trenta-tres fulls que inclou un prefaci i onze capítols sinòptics—, dos manuscrits bàsics —el més antic, de seixanta-cinc planes, i el més pròxim al text definitiu, de tres-cents cinc pàgines, que inclou nombroses modificacions de l'autor—, ambdós conservats a la Biblioteca Marià Vayreda d'Olot, les galerades d'una part del capítol VII i de tot el capítol vuit (que manquen al segon manuscrit perquè es degueren sostreure d'allí per presentar aquests fragments a un certamen literari que Vayreda guanyà), les compaginades (des del començament fins gairebé tot el capítol VIII) preparades per l'editor

1. Marià VAYREDA. *La punyalada*. Edició d'Antònia Tayadella. Barcelona: Edicions Proa, 2004 (Col·lecció A tot vent, 423).

2. A l'article d'Antònia Tayadella «"Lo trabucaire" de Marià Vayreda, a l'origen de *La punyalada*», es publica per primera vegada aquest text (editat a *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*. Volum II. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003, p. 1115-1131).

d'Olot Narcís Pladevall per al que havia de ser, i no fou, l'edició olotina de *La punyalada*, i les dues edicions realitzades per Francesc Matheu després que, mort ja Vayreda, la vídua li encomanés de fer-ho: l'edició parcial i mutilada, publicada (1903) a la revista *La Il·lustració Catalana* i, posteriorment, la primera edició en volum, que és la del 1904, substancialment fidel a les fonts més fiables (segon manuscrit, compaginades i galerades) però amb alteracions que es deuen exclusivament, com ja he apuntat, al criteri personal de Matheu.

Calia, doncs, construir un text el més aproximat possible a la voluntat estètica i lingüística de l'autor que Vayreda no va poder manifestar en el moment de l'edició de l'obra. Per construir-lo, Antònia Tayadella ha estudiat les fonts manuscrites i impreses i ens ofereix un text escrupolosament fidel al detall estilístic i lingüístic tal com Vayreda deixà en la darrera revisió del text que ens consta. Això no suposa canvis ni en l'estructura, ni en els episodis, ni en els personatges, ni en el desenllaç, però restitueix en la mesura que és possible la darrera opció estilística de l'autor. Tot és a punt, confortablement segurs ara de comptar amb un text fiable, per l'essencial: la comprensió del sentit de l'obra.

La punyalada és el relat en primera persona d'una víctima del bandolerisme que assolà la Garrotxa a mitjan segle XIX. Ho sintetitzo així perquè em sembla que el drama personal d'Albert Bardals, el protagonista de la novel·la, pren tot el

seu sentit —inclòs sobretot el seu insòlit desenllaç— si el considerem com un personatge que tipifica el mal que ocasionaren els trabucaires, darrer residu, sovint, de les bandositats carlines a què el mateix Vayreda havia fet referència a *Records de la darrera carlinada*.³ No es tracta, doncs, tant d'una anècdota amorosa —l'amor d'Albert i Coralí— emmarcada en el context violent del bandolerisme, com d'un intent d'evocar un dramàtic episodi de la història del país a partir, sobretot, del testimoni d'un dels seus protagonistes que ha viscut, com a conseqüència d'aquells fets, una tràgica història amorosa.

Vayreda, d'acord amb la tècnica de l'autor que fa la funció d'editor d'uns «papers trobats», diu haver conegut, ja molt vell, el personatge —Albert Bardals— al qual, després de moltes converses, li demanà que escrivís unes memòries del que visqué perquè es puguin fer públiques «en paper i en lletres de motllo, per a recordança d'una època característica de nostra història i per a medecina de les ànimes malaltes».⁴ I aquesta «època característica», com explica el mateix Vayreda en el *Pròleg*, és la de «les històries més escarrifoses del temps en què aquella Garrotxa era catau de malfactors i perdularis, que hi anaven a descansar de llurs fadigues, a posar preu a la llibertat dels cautius, segrestats, com deien, de tot arreu de Catalunya i a gaudir-se, entre cràpules i borratxeres, dels beneficis de llurs rampinyes i pillatges en les espaioses i encinglades coves que allí abunden i sota els boscos de fondalades casi inac-

3. Publicat per Narcís Pladevall, a Olot, el 1898.

4. Marià VAYREDA. *La punyalada*. Barcelona: Edicions Proa, 2004, p. 8.

cessibles, venia a resultar l'Albert sols com un de tants que, cansats de sofrir el jou de la lladregada, s'armaren en soment i, després de llarga brega, ne feren una estenallada a les raconades del Brull». Aquesta és la gesta i això és el que trobarà el lector: el paisatge de les «fondalades casi inaccessibles», la brutalitat de la caterva degenerada i sàdica dels malfactors i la singular història d'Albert Bardals «un de tants» dels que es revoltaren contra aquella tirania cruel. És per això que *La punyalada* ha estat considerada una novel·la històrica⁵ d'un realisme, però, que l'allunya del model romàntic.

Aquest plantejament explica la caracterització del protagonista —potser el millor encert de la novel·la— com un home comú. De fet gairebé tota la novel·la està dedicada a la seva gesta. Ell és l'heroi que venç els malfactors, que lluita contra aquell arquetip del mal que és l'Esparver, cap dels trabucaires, i que el venç dues vegades, que lluita per la mateixa heroïna —la Coralí—, i que gràcies a la seva determinació aconsegueix l'amor de la noia i neteja la Garrotxa d'indesitjables.

Malgrat aquest caràcter d'heroi positiu, Albert Bardals està caracteritzat com un home molt poc heroic o, com el descriu Josep Franquesa i Gomis al pròleg de la primera edició, com «un home normal, bo i generós per temperament, i capaç de totes les reaccions virils, però amb un

caràcter més aviat feble, i sobretot indecís, dels que estan predestinats a ésser dominats per aquells a qui estimin o admirin».⁶ O, com es defineix ell mateix: «[Era] l'etern problema de la meua vida: un ideal difús embolcallat de tenebres, un objecte de perpètuas cobejances separat per un abim, un desig foll d'obrar, de lograr, mancat de tota orientació».⁷ Just al contrari del personatge negatiu —Ibo, l'Esparver—, que és valent, fort, constant, seductor i un líder indiscutible dels seus. Albert Bardals no és un heroi sinó una víctima —com ho eren els garrotxins que patiren els trabucaires— i el que protagonitza no és una gesta heroica sinó un calvari⁸ que el destruirà físicament i psicològicament fins a la folia d'identificar-se amb un gos. Dos fets contradiuen deliberadament el seu caràcter heroic: quan es produeix el duel final entre els dos protagonistes, no és Albert Bardals qui mata l'Esparver sinó el tret d'un fusell que disparà un altre. I, encara, quan Bardals, a la fi, retroba la Coralí, enamorada encara d'ell, l'estat mental del personatge no permet el final feliç que un heroi mereix: ella en té cura perquè està malalt però l'amor ja no és possible. Justament, l'acció que dona títol a la novel·la i que tanca el relat —la punyalada que, malgrat estimar-lo, se sent obligada a clavar-li la Coralí quan ell, encara foll, vol violentar-la— subratlla, malgrat la victòria sobre els trabucaires, el mal irreparable que han produït, i

5. Maurici SERRAHIMA i Maria Teresa BOADA. *La novel·la històrica en la literatura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996 (Biblioteca Serra d'Or, 168), p. 133-139.

6. Josep FRANQUESA i GOMIS: Pròleg a *La Punyalada*. Barcelona: Il·lustració Catalana, 1904.

7. Marià VAYREDA. *La punyalada*. Barcelona: Edicions Proa, 2004. p. 113.

8. Aquesta és l'expressió que utilitzen Maurici Serrahima i Maria Teresa Boada a *La novel·la històrica en la literatura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 133.

malgrat que ell n'ha sortit vencedor, la seva derrota íntima. Aquesta és la grandesa de *La punyalada*, resolta, si no amb excel·lència, sí amb notable habilitat per Marià Vayreda.

Certament, el personatge no és esquemàtic i té prou entitat literària —és prou complex— al marge de la seva funció tipificadora: vegi's, per exemple, la seva relació amb els dos personatges clau —l'Esparver i la Coralí— de la seva vida: l'Esparver ha estat el seu amic, l'ha admirat sempre i ha exercit sobre ell un domini psicològic absorbent i, per això, quan l'ha de perseguir perquè ha raptat la seva promesa, ho fa amb el doble sentiment de la rancúnia però també de la culpa. La promesa d'Albert, Coralí, d'altra banda, és una dona atractiva, vital i directa. L'Albert no i, per això, tota la tendresa que es professen està tenyida per la malfiança de l'home feble per la dona poderosa. Per això, Albert Bardals produeix aquella pietat que suscita l'home acorralat per ell mateix i tan maldestre que fereix els que més estima. Però aquesta complexitat psicològica adquireix un sentit més ple si l'observem com un intent d'allunyar-se de la idealització i d'aproximar-se al tipus d'home limitat i contradictori amb què el lector es pot identificar per comprendre així el devastador efecte dels malfactors no sobre els herois, sinó sobre els homes comuns.

Vayreda, a més, enriqueix aquest fris amb l'afinada descripció de tota la gamma de reaccions que aquest estat de coses suscitava en la població: el coratge arrauxat, la por permanent, les relacions mafioses, les delacions, tots els graus de la covardia i de la venjança: una recreació històrica

brillant, viva, i d'una gran qualitat. Menys entusiasme em mereix l'estil de Vayreda, especialment en les descripcions, que no aconseguen un ritme fluid i viu. La prosa dels escriptors de la fi de segle malda per ser punyent i forta, però, sense Fabra i sense una tradició narrativa consolidada, no sempre troba el lèxic i el ritme d'una llengua literària viva. Si se supera aquest escull es convindrà fàcilment a reconèixer que *La punyalada* és una de les grans novel·les catalanes de la seva època.

Ramon PLA i ARXÉ
(Universitat de Barcelona)

Teodor Llorente per fi estudiat.

Rafael ROCA RICART. *Teodor Llorente, el darrer patriarca*. Alzira: Edicions Bromera / Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2004.

Tan sols amb la bibliografia del final del llibre *Teodor Llorente, el darrer patriarca*, ens fem una idea de la ja llarga trajectòria del seu autor, Rafael Roca Ricart, en els estudis sobre el patriarca de la Renaixença valenciana, Teodor Llorente i Olivares (1836-1911). La tesi de llicenciatura —*Teodor Llorente, ideòleg de la Renaixença valenciana* (1996)—, els articles a *Saó* (185, 1995) i a *Afers* (44, 2003), i el llibre *Escrips polítics (1866-1908)* de Teodor Llorente (2001) —amb un estudi preliminar de seixanta-sis pàgines i amb una completa bibliografia—, són avals suficients per veure la solidesa de la seva investigació.